

בענין ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה

כמו שאמר התלמוד גבי כת מספרי לשון הרע שאין מקבלים פני שכינה, ויליף לה נמי מהאי קרא גופיה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע וכו"ל. והשתא דאתינן להכי דהנכשל בעון גזל אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה, ולהאמור לעיל היינו שאינו מקבל פני שכינה, אם כן יש להוסיף עוד ההיא דאמרו במסכת שבת (קמ"ט ב'): "אמר רבי יעקב בריה דבת יעקב כל שחבירו נענש על ידו, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה" וכו', ובמסכת בבא בתרא (צ"ח א'): "אמר רב יהודה אמר רב כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם ואינו תלמיד חכם, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הכא ולא ינוה וכתוב התם אל נוה קדשך" (ועיין פירוש מחודש בדברי הרב המאירי ז"ל שם), ובמסכת נדה (י"ג ב'): "אמר רבי אמי כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הכא וידע בעיני ה' וכתוב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע" ע"ש.

ולכאורה צ"ע ויש לדעת טעמא דמילתא שאת כל אלו לא כללו במי שאינם רואים פני שכינה, ורק ארבע כיתות דלעיל נזכרו שאינם מקבלות פני שכינה, ועיין לקמיה בסמוך. ועוד יש לי להבין דברות קדשו של רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו חומת הדת (פרק ט'): "והנה חז"ל גילו לנו שאלו הארבע כתות מפני גודל עונם אינן זוכות לקבל פני שכינה, ומכלל זה אנחנו למדים שמלבד אלו הארבע כתות כל ישראל ראויים לזה, שלא מיעט אלא ארבע כתות", ולהאמור יש עוד וכו"ל, וכמו שכתב גם רבינו החפץ חיים ז"ל עצמו בספרו שפת תמים וכדלעיל וצ"ב.

א. סוטה (מ"ב א'): "[אמר רב חסדא] אמר רבי ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים דכתיב משך ידו את לווצים, כת חניפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבא, כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיניו, כת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע". [והגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס הגיה שבמקום כת שקרים צריך לומר שקרנים ע"ש, ובעניותי לא הבנתי הגהתו כי תיבת שקרים כאן מנוקדת כך: הש' בפתח, והק' בקמץ ודגש, והיינו שקרנים כנודע, ואין צריך להגיה, ודוק].

ונתעוררתי בס"ד שיש להבין מדוע לא זכרו שם עם ארבע הכיתות שאינן מקבלות פני שכינה, גם לבעלי גזל והחמס, וזו לשון רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שפת תמים (פרק ג'): "צריך האדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפים מן הגזל, כדי שיהיה זוכה לעלות בהר הקודש אלהים, כמו שאמר דוד המלך ע"ה מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב, למדנו מכאן כי מי שיש בידו גזל הוא מרוחק מהר ה' וממקום קדשו, וכך דרשו רז"ל שכל מי שבידו גזל אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר לא יגורך רע — לא יגור במגורך רע". [ולפי שעה נעלם ממני מקור הדברים במדרשי חז"ל היכן אמרו כן, ועיין לקמן בסוף דברינו].

הרי שמי שבידו עוון גזל, שאין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה, נלמד מקרא דלא יגורך רע, דהיינו לא יגור במגורך רע, וממש

זצ"ל בספרו שמירת הלשון (שער התבונה ר"פ י"ד): "ולפעמים על ידי מידת הגאווה יסובב כל ארבע כיתות חנפנים, שקרנים, מדברי לשון הרע, וליצים" ע"ש, ובספרו חובת השמירה (פרק י"ד דף מ"ג) כתב: "הגאווה מידה רעה מאד ומביאה את האדם לידי ארבע כיתות רעות", ועיין.

ובאמת ידוע ומפורסם דעוון המר דלשון הרע שורשו בגאווה וגסות הרוח, עיין ערכין (ט"ז א'), וכן כתבו להדיא גם רבי חיים ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה ח"ב (ריש שער ד'): "הגאווה היא שורש להרבה עבירות, וגורם להזיק לחבירו, ולשנאותו, ולדבר עליו לשון הרע וכאלה רבות", ובספר קב הישר (פרק ז' דף ל"א): "מידת הגאווה היא מידה גרועה, מרבה קטטה ושנאה, ולשון הרע, וכעס, ושקרים, וליצנות", ובספר הקדוש מרפא לשון (עמוד ענוה דרמ"ח ע"א) כתב: "שתי מדות רעות הללו גסות הרוח ולשון הרע, המה שתי אחיות כשתי בנות לעלוקה, כי על שתיהם אמרו שנופל בגיהנם" עש"ב.

ובספר שמירת הלשון (שער הזכירה ספ"ו) כתב: "הגאווה היא על פי רוב הסיבה העיקרית ללשון הרע, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה ויבואר לקמן אי"ה", ומצאתי הדברים שם (שער התבונה פרק י"ד), ועיין בספר שערי תשובה (שער א' אות כ"ז), ועוד שם (שער ג' אות קע"ד ואות קע"ה ואות ר"ו) ע"ש, וכבר האריך בזה בדברים יקרים בספר כלי יקר על התורה ויקרא (י"ג ב') עיין בו, וגם עיין לכהן הגדול בעל התולדות ז"ל בספרו צפנת פענח על התורה (דשמ"א ע"ב, ודת"ה ע"א, ודתכ"ג ע"ב) שהאריך בזה בדברים נכוחים עיין שם.

ונראה לי בס"ד אסמכתא לדבריהם, דהנה מצינו לרבי יוחנן שעל שני דברים אמר שהעושה אותם כפופר בעיקר, האחד המדבר "לשון הרע" וכאומרו בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד רע"ב) ומדרש קהלת רבה (פט"ו

ב. ורבינו מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות סוטה שם כתב: "הענין מבואר שאלו הארבע כיתות כולל כל החטאים שעל ידי הדיבור, ומביאים למידה הגרועה שהוא לשון הרע, שהנגעים באים עליהם, כדאמרינן בערכין (ט"ז א'), וכשם שבעולם הזה אמר הכתוב חוץ למתנה מושבו, כך בעולם הבא חוץ למחנה שכינה מושבם של בעלי מידות הרעות הללו, ובזה ניחא דלא חשיב הכא בכיתות הללו גם כת בעלי גאווה דנמי אמרינן בהו [לעיל ה' א'] אין ואני הוא יכולים לדור בעולם, לפי שאין כת בעלי הגאווה מכלל ארבע כיתות שזכר שבאין על ידי דיבור רע", ועוד עיין בדבריו שם.

ולפי דרכו טפי היה לו למהרש"א ז"ל להקשות דהא הכא בעל השמועה הוא רב חסדא, כמפורש במימרא זו המובאת בסנהדרין (ק"ג ב'), וכן הוא בעין יעקב סוטה שם, וכן כמעט כל הגירסאות עיין בספר דקדוקי סופרים השלם (שם דר"ז ע"א), וגם בעל השמועה שאמר אין אני והוא וכו' לעיל ה' א' הוא רב חסדא עיין שם ודוק. והנה בתירוץ מהרש"א ז"ל שכאן בסוטה לא זכרו רז"ל אלא רק את אותם שאינן מקבלין פני שכינה מחמת קלקול הדיבור, וכזאת כתב גם בספר הקדוש מרפא לשון (דשכ"ג ע"ב): "כי כל ארבע כיתות הנ"ל המה בדיבור" וע"ש, יתורץ מה שלא זכרו כאן גזל, והמהרהר רע ושאר דברים (שהבאנו לעיל אות א'), דאין הכי נמי גם אלו אינם זוכים לקבל פני שכינה, אבל כאן בסוטה לא זכרו אלא אותם שאינן מקבלין פני שכינה מחמת קלקול שבדיבור וא"ש.

ולעצם שאלת מהרש"א ז"ל מדוע לא זכר בהנו כיתות שאינם רואות פני שכינה גם לבעל גאווה, אמרתי לכאורה כי כל הנך ארבע כיתות הם תולדות דגאווה, ואם מפני התולדות אינו זוכה לקבל פני שכינה, ותולדותיהם כיוצא בהם, על האב בודאי ואין צריך לאומרה, וכמו שכתב רבינו החפץ חיים

מוריה, שנה עשרים וארבע, גליון י—יב (רפ—רפח), אלול תשס"ב

סט"ו), והשני "המתגאה" כמפורש (סוטה ד' ב'), ושמע מינה דבני חדא ביקתא אינון, ועיינן לשון רבי יוחנן בבבא בתרא (ט"ז ב'), והיינו נמי דאמר קרא בספר משלי (ו' ט"ז) עינים רמות [דא גאווה] לשון שקר [דא לשון הרע], דמישך שייכי אהרדי ודוק היטב.

ועכשיו ראיתי שכן כתב רבינו מהרש"א ז"ל עצמו ערכין (ט"ו ב'): "ובודאי אלו שתי העבירות גאווה ולשון הרע שותפים הם, וכללן הכתוב ואמר מלשני רעהו בסתר וגו' גבה עינים וגו', כי הגאווה שבו מביאו לדבר לשון הרע על חבירו" ע"ש, והשוה לדבריו בסוטה הנ"ל וצע"ק.

ג. ובהיותי בזה ראיתי לגאון מבי"ט ז"ל בספרו המופלא בית אלהים (שער התשובה פרק א' דכ"ט ע"ג) שהאריך לייסד ולומר שבענין התשובה יש שני דברים, הראשון מחילת העוון, דהיינו שהחוזר בתשובה על חטאיו, השי"ת מעביר עליהם והיו כלא היו ואינו מענישו על מעשיו. והדבר השני שפועלת התשובה היא ריצוי, כלומר שהאדם מתרצה אל השי"ת כאילו לא חטא מעולם, ואכן מספיק היה שהשי"ת במדת הרחמים שלו לא יעניש את האדם, אבל שלא יהיה האדם מהעומדים לפניו ומרוצים אצלו יתברך ככתחילה ע"ש.

והוסיף הגאון מבי"ט ז"ל וכתב: "וזהו שאמר הכתוב ארפא משובתם, אוהבם נדבה, כי לא לבד הסתלקות העונש הוא שנהנים בתשובה, אלא גם שיהיו מרוצים לפניו ככתחילה. ומה שאמר לשון נדבה בענין הריצוי והאהבה, להורות כי בענין התשובה אמנם שב האל ב"ה מחרון אפו, ואינו מעניש על החטאים הקודמים, כי על תנאי כך ברא העולם במידת הרחמים, אבל לענין הריצוי אינו כך, כי לפעמים לפי חומר החטא גם כי מוחל ומעביר החטא אינו מרוצה החוטא לפניו, כי די במה שהעביר על חטאתו, וכמאמרם ארבע כיתות אינם רואות פני שכינה וכו', כי גם אחר התשובה אינן

מקבלות פני שכינה, כלומר שיש להם תענוג בעולם הבא, אבל לא שיזכו להקביל פני שכינה, וכמו שאמרו ז"ל על הכתוב בספר מלכים א' (פרק כ') ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אצא והייתי רות שקר בפי כל נביאיו, ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן, ואמרו בשבת (קמ"ט ב') מאי רוח זה רוח נבות, ומאי צא אמר רב צא ממחיצתי, משום דכתיב דובר שקרים לא יכון נגד עיני, ואם כן ארבע כיתות שאינן מקבלות פני שכינה, נראה שאפילו אחר התשובה הוא, כי די להם כפי חומר חטאתם שלא יענישו עליהם אחר התשובה, אבל לא שיהיו מרוצים ומקבלים פני שכינה.

ולזה אמר אוהבם נדבה, כי זאת האהבה והריצוי לבעל תשובה אינה כוללת לכולם, וזו היא כמו נדבה למי שנתנדב האל ב"ה מרצה, ולמי שאינו מתנדב אינו מרצה, כי לא הבטיח אותנו והוא חובה עליו כביכול כי אם בענין קבלת התשובה שלא יעניש החוטא אחר ששב, אבל בענין הריצוי הוא דרך נדבה לפי שיראה בענינו כפי מדרגת תועלת תשובתו, עכת"ד הגאון מבי"ט ז"ל ועיינן שם.

ואחריו נמשך מרן המשגיח זצ"ל במקומות הרבה בספרו אור יחזקאל (במכתבים מכתב קכ"ח, וקכ"ט, וקל"ב), וכן בספר אור יחזקאל ח"ה (תורה ודעת דף רנ"ה), ועוד, שבעלי ארבע כיתות הנ"ל גם אחר תשובה אינן מקבלות פני שכינה ע"ש. והנה בעצם יסוד דברי הגאון מבי"ט ז"ל שהתשובה אכן מכפרת על עוונתיו ושלא יענש, אבל אין התשובה פועלת בהכרח שהשי"ת יאהבו, כבר כתב כן החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספר שערי תשובה (שער א' אות מ"ב): "ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא, כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, ותאות הצדיקים מן

(פתיחה לפרשת דברים): "הצלחת הנפש היא מציאת חן בעיני השי"ת" ודוק היטב. ואין לשאול והרי הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ז ה"ז) כתב: "התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד. וכו', כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל, צועק ואינו נענה, ועושה מצוות וטורפין אותן בפניו, והיום הוא מודבק בשכינה, שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד, שנאמר והיה טרם יקראו, ואני אענה, עושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך ולא עוד אלא שמתאווים להם, שנאמר וערבה לה', מנחת יהודה וירושלים, כימי עולם, וכשנים קדמוניות" ע"ש.

ומבואר ומפורש שהעושה תשובה אהוב ונחמד קרוב וידיד ומדובק בשכינה, ואין אנחנו אומרים שהעושה תשובה אכן נמחלו עוונותיו, אבל אין זה אומר שהוא מרוצה אהוב ונחמד לפני קונו ב"ה, וכדכתבו רבינו יונה גירונדי והגאון מבי"ט ז"ל.

דהא לא קשיא כי יש לומר דהרמב"ם ז"ל מדבר על בעל תשובה האמיתי, דהיינו אחר שעשה וקיים כל עשרים העיקרים של התשובה שזכר החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער א') כולל תפילה אל השי"ת שירצהו, ואז אכן כבר נעשה אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו' ודוק.

ובמה שכתבנו בס"ד אתי שפיר נמי מה שמצאתי לרבינו חיים ויטאל ז"ל בספרו עץ הדעת טוב תהלים (כ"ב א' דף כ"ד) שכתב: "מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם שכשחוטא לו האדם ואחר כך עושים שלום, אינו בלבבו של חבירו כמו מקודם, אמנם השי"ת אינו משנה מאהבתו כלל ממה שהיה מקודם, רק אדרבה אוהב אותו יותר כששב בתשובה שלימה" ע"ש.

ההצלחות להפק רצון מהשם ושיחפון בהם, ונאמר ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, ואמרו ז"ל (מדרש תהלים פ"פ) אין לנו אלא הארת פניך, והוא ענין הרצון, וכבר הקדמנו ובארנו זה.

על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה, אחרי שאמר הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, התפלל עוד על הרצון, להיות רצון השם יתברך בו כקודם החטא, ואמר אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני, ואתרי כן התפלל ואמר השיבה לי ששון ישעך, שיהיו נסי ה' וישעו מצויים אתו ושתצלח עליו רוח אלהים כאשר בתחלה, ואחרי כן אמר ורוח נדיבה תסמכני — פירוש הנה קטונתי מפני פשעי ואינני ראוי לניסך ולהגלות עלי זרוע קדשך, ואם נשאת עוון חטאתי, אינני כדאי להיות נאהב ורצוי כירחי קדם, אבל ברות נדיבה תסמכני, כי אין קץ לנדבתך וטובתך, וכענין הזה אמר הושע ע"ה, ארפה משובתם אוהבם נדבה, ענין אוהבם נדבה כענין מה שאמר דוד ורוח נדיבה תסמכני" עכ"ל.

הרי מבואר מדברי רבינו יונה גירונדי ז"ל באר היטב בדברי הגאון מבי"ט ז"ל, שיתכן שעל ידי התשובה יסלח העוון ויפדה מכל עונש וגזירה, אבל אין השי"ת חפץ בו ומנחה לא ירצה מידו (רח"ל), אבל בדברי רבינו יונה גירונדי ז"ל מתבאר שבכח תפילה לפעול שבעל התשובה גם יתרצה אל השי"ת, מה שאינו מבואר בדברי המבי"ט ז"ל, ואקצר.

וכזאת מצאתי שכתב חר מתקיפי קמאי רביה דהרמב"ן ז"ל, הוא רבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל בספרו המופלא פירוש התפילות והברכות ח"ב (ביאור תפילות ראש השנה דף פ"ב): "אחר שנתכפר לו בתשובה ובידוי ונתרצה שלא יפרע ממנו את חטאו, צריך להתפלל על המחילה כלומר שיהיה אוהבו" עש"ב, והן הם ממש דברי רבינו יונה גירונדי ז"ל. וכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה

ושוב תקשי לך והרי רבינו יונה גירונדי ז"ל לימדנו: "כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו", וכנ"ל, אבל לדברינו אינו סותר להאמור כאן, כי מהרח"ו ז"ל דיבר על השב בתשובה שלימה, וכדכתב להדיא, דהיינו עם כל עיקרי התשובה שזכר רבינו יונה גירונדי ז"ל שם בשער הראשון בכלל, ותפילה בפרט ודוק.

ד. והנה לפי חידושו הנורא והמחריד של רבינו הגאון מבי"ט ז"ל דהא דארבע כיתות אינם רואות פני שכינה היינו אפילו אחר עשיית התשובה, אם כן לפי זה אבד סברן ובטל סיכוין של שונאי ישראל, וח"ו לא יזכו להקביל פני שכינה, ובפרט שכבר כתב בספר פלא יועץ (מערכת כ' ערך כלילות יופי אות ז') גבי אותם ארבע כיתות שאינם מקבלות פני שכינה שקרנים, חנפנים, מדברי לשון הרע וליצנים, ומי שאינו זהיר וזריז נכשל בהם בכולם או בקצתם ע"ש.

וגם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה דברים (כ"ה י"ז) כתב: "מעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואף על פי שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל ציוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות, ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו והכל באבק לשון הרע", (כבא בתרא קס"ה ב').

ורבינו החפץ חיים ז"ל רגיל בחיבורי קדשו להביא דברי הרמב"ם ז"ל שמה שאמרו רז"ל שהכל באבק לשון הרע היינו בזמנם, אבל בזמננו הלואי ניצל מלשון הרע עצמו, עיין בספרו תובת השמירה (פרק ח' דף ל', ודף ל"ב), ובספרו זכור למרים (פרק ד' דף י"ז) ועוד.

ושארי הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בעל בן איש חי, בספרו היקר אדרת אליהו (פרשת תצוה דס"ב סע"ב) כה כתב: "עוון לשון הרע

שכיח יותר, ושכיח בכל אדם, וכמו שאמרו וכולם בלשון הרע, ומקשי לשון הרע סלקא דעתך, אלא אימא באבק לשון הרע, הרי כולם באבק לשון הרע, ואם בזמנם אמרו כולם באבק לשון הרע, בדור יתום כזה מה נענה ומה נאמר, ה' הטוב יכפר בעדינו, איך שיהיה הנה בעוון לשון הרע אין נקי" ע"ש. ולפי הדברים האמורים, מי הוא זה ואיזה הוא אשר ידיו נקיות מחטא לשון הרע, ואף כשעשה תשובה לא יזכה להקביל פני שכינה כדברות הגאון מבי"ט ז"ל, ומה תקות אנוש אם לא יזכה לאור פני מלך חיים ולהקביל פני אביו שבשמים, ומה בצע ביאתו עלי חלד, אהא, אהא.

ובהיותי דואג לנפשי, אמרתי אסורה נא ואראה האם אכן מוסכמת שיטתו של רבינו הגדול הגאון מבי"ט ז"ל, ושכדעתו נקט מרן המשגיח זצ"ל, או שמצינו חולקים בדבר. והנני להביא כאן מה שעזרני השי"ת ללקט בפתגמא דנא.

ובאמת מצאתי חולקים על הגאון מבי"ט ז"ל, הראשון גדול האחרונים (כמובא בחיבורי כרם יעקב דר"ז ע"א) מר ניהו רבה הגאון בעל נודע ביהודה זצ"ל שבספרו אהבת ציון (דרוש שמיני די"א סע"ג) כה כתב: "הרבה עבירות שאין להם טהרה אם לא שב בתשובה, וכמה חייבי כריתות שנאמר בהם הכרת תכרת שהוא בעולם הזה ובעולם הבא, וארבע כיתות שאינן מקבלין פני שכינה, ואיך אפשר להם זכות לעולם הבא, שהרי עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא שום תענוג בתענוגות הגוף, אלא צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה, והוא עיקר חיי עולם הבא, באור פני מלך חיים, ואם אינן מקבלים פני שכינה איך יזכו להיות נהנין מזיו השכינה" עכ"ל. [ומה שכתב הגאון נודע ביהודה ז"ל "וכמה חייבי כריתות נאמר בהם הכרת תכרת" וכו', איני מבין, כי בענייני מצאתי רק אחד בספר במדבר (ט"ו ל"א): "כי דבר ה' בזה ואת

אברהם

ז"ל שארבע כיתות אינן רואות פני שכינה אף לאחר תשובה, הוסיף וכתב: "ובודאי שיתכן עקירה מוחלטת של הרע, ובכהאי גוונא אף יזכה לקבל פני שכינה, ואכמ"ל" עכ"ל, וכאן נראה שלא קבל דברי הגאון מבי"ט ז"ל ודוק. ובספר היקר עבודת התפילה ביאור תפילת יום הכיפורים (בביאור טפלנו שקר, הערה מ"ה דף ל"ג) כתב לדקדק מדברי רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער ג' אות קע"א) שאף אחר תשובה אין ארבע כיתות הנ"ל רואות פני שכינה, שהרי בשערי תשובה שם אחר שכתב העשר מדרגות שאין להם חלק לעולם הבא סיים: "ואבדן הכתות הנזכרות בזמן שלא עשו תשובה, אבל שבו מדרכיהן הרעים נמלטה נפשם", ואחר כך התחיל רבינו יונה ז"ל ענין ארבע כיתות שאינן מקבלות פני שכינה, ולכאורה זה מורה כדברי הגאון מבי"ט ז"ל דארבע כיתות מאבדים מעלתם אפילו אחר התשובה ע"ש.

ולענ"ד אינה ראייה, כי יש לומר דלעולם לא עלה על דעת רבינו יונה ז"ל דלארבע כיתות לא מהני תשובה ולא הוזהק להשמיעו זאת, מה שאין כן גבי הנך עשר כיתות שאין להם חלק לעולם הבא, הוזה אמינא דלהם לא מהני תשובה קא משמע לן דמהני, ולכן כתב בסיום הדברים דמהני תשובה, אבל על ארבע כיתות לא הוצרך, ותדע דמין המשגיח ז"ל עצמו לא סייע עצמו מדברי רבינו יונה ז"ל הללו אלא הביא דברי הגאון מבי"ט ז"ל ודוק.

ובס"ד נראה לי להביא ראייה וסעד לשיטת רבותינו ז"ל החולקים על הגאון מבי"ט ז"ל והסוברים דמועילה תשובה לאותן ארבע כיתות לשיזכו גם לקבל פני שכינה, והוא ממה שמצאתי לרז"ל במדרש תנא דבי אליהו רבה (פ"ג ס"ב): "מאור פנים של צדיקין לימות המשיח ולעולם הבא כיצד, יש שנותנין לו מאור פנים כצאת השמש בגבורתו בשעה ראשונה, ויש

מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה", ותו לא, ומאי "כמה" דקאמר וצ"ב]. ומבואר דמה שכתב בראש דבריו "אם לא שב בתשובה" אכולהו קאי, וגם על ארבע כיתות, ועל דא אמר שכל שאינן זוכות לקבל פני שכינה כשלא עשו תשובה כי איך אפשר להם זכות עולם הבא וכו', וכנזכר בדבריו, ומינה שאם ארבע כיתות אכן זכו ועשו תשובה אזי יקבלו פני שכינה, ושמע מינה דאינו סובר כמבי"ט ז"ל. [ולדבריו אלו העירני חכם אחד הי"ו]. [ויש לעיין היטב בדברי הכהן הגדול רבי רפאל זצ"ל בספרו הקדוש מרפא לשון (דשכ"ג ע"ב) עש"ה, ואולי גם מדבריו יש ללמוד דמהני תשובה לארבע כיתות גם ביחס לזה שיזכו לקבל פני שכינה].

וכן ראיתי לגאון המובהק רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו היקר גליוני הש"ס סנהדרין (ק"ג א') שאחר שהביא דברי הגאון מבי"ט הללו, כה כתב: "אולם אחר בקשת המחילה מכבוד תורתו הרמה של המבי"ט ז"ל, לענ"ד שאין דבריו נראים, והא דאין מקבלים פני שכינה דהכא, הכונה רק כשלא עשו תשובה, כך נראה לדעתי ברור, ואין הגליון מספיק". הרי דאיהו ז"ל תנא ופליג להדיא על המבי"ט ז"ל, ופשיטא ליה שאם עשו תשובה גם ארבע כיתות זוכות לקבל פני שכינה.

ואחרון חביב הוא רבינו הגדול החפץ חיים זצ"ל שמצאתי לו בס"ד שבסוף ספר חובת השמירה (ס"פ י"ד דף מ"ז) כה כתב: "ודע דכל הארבע כיתות שהוחלט עליהם שאינם מקבלים פני שכינה, הני מילי שלא עשו תשובה, אבל אם עשו תשובה לשמים, וקיבלו על עצמם להבא שלא להתנהג כן, ובדברים שבין אדם לחבירו פייס לחבירו, בודאי הקב"ה מקבל את השב ויזכה לקבל פני שכינה" עכ"ל.

עוד עזרני השי"ת ומצאתי למרן המשגיח ז"ל עצמו שבספרו אור יחזקאל ח"ד (מדות דף רנ"ד) שגם שם הביא דברי הגאון מבי"ט

מוריה, שנה עשרים וארבע, גליון י—יב (רפז—רפח), אלול תשס"ב

ע"ש, וכזאת כתב רבינו בחיי ז"ל גם בביאורו לתורה ויקרא (א' ט"ז) ע"ש.

ומתבאר בדבריו ז"ל שהגזל מרוחק מהשי"ת ואין מכניסין אותו למחציתו של הקב"ה, ושקץ תשקצנו ותעב תתעבנו, וכל זה אם לא יחזיר הגזילה, אבל כל שהחזיר הגזילה דהיינו שעשה תשובה, בטל עונש הנ"ל, ושוב זוכה להכנס למחיצת הקב"ה, ומינה נמי לארבע כיתות דכל שחזרו בתשובה, שוב זוכין לקבל פני שכינה, ודוק. [ונראה לי שרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שפת תמים שהבאתי בראש דברי, יסד דבריו על דברי רבינו בחיי ז"ל ומשם מקור דבריו שכל מי שיש בידו גזל אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה, אלא דאכתי צ"ב היכן אמרו כן רז"ל].

ובעזה"י מצאתי כן להדיא בדברי חד מרבותינו הראשונים כמלאכים רבנן בעלי התוספות רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל בפירושו לתורה הנדפס עכשיו ממש (פרשת יתרו דף רמ"ה) שכה כתב: "זה שנאמר בצל שדי יתלונן, "בצל" חמדותי וישבתי, "בצל" בגימטריא "בעדן", בצל כנפיך ארנן, אבל אדם שהוא "לץ" מהופך מן "הצל", וכן אמרו חז"ל ארבע כיתות אינם מקבלות פני שכינה, וסימנך משל"ח, מספרי לשון הרע, שקרנים, לצים, חנפים, וסימנך נער משלח מביש, ואם יעשו תשובה — ישובו יושבי בצילו" עכ"ל.

ומפורש להדיא בדבריו ז"ל דאכן אם מארבע כיתות שאינן מקבלות פני שכינה שב וחזר בתשובה אזי יזכה לשבת בצילו יתברך, והיינו שזוכה לקבל פני שכינה ודוק היטב.

ובביאור ענין ארבע כיתות האריכו רבותינו ז"ל, עיין למהר"ל ז"ל בספר נתיבות עולם (נתיב האמת פרק ב'), ועוד שם (נתיב התוכחות פרק א' ואילך), ובארוכה בספר יערות דבש ח"א (דרשה ט"ו) ושם ח"ב (דרשה י"ב) ואכמ"ל.

שנותנין לו בשתי שעות, וכו', ויש שנותנין לו מאור פנים כמאור לבנה וכו', ויש שמשחרת פניהם כקדירה. זה הכלל כל הנושא פנים לטובה [ס"א לתורה], זוכה ומקבל פני שכינה, והמזוהם והמלוכלך אינו מיסב בפני המלך, כמה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה, אבל אם עשה תשובה ומת הרי הוא כצדיקי עולם לכל דבר. ועיין שם בפירוש זיקוקין דנורא ובפירוש מאורי אש שם.

ומפורש שהנושא פנים לטובה זוכה ומקבל פני שכינה, ולעומתו עומד המזוהם והמלוכלך בחלאת עוונותיו שאינו מיסב בפני המלך, דהיינו שאינו מקבל פני שכינה, כי באור פני מלך חיים וזה ההיפוך והניגוד לנושא פנים לטובה שזוכה ומקבל פני שכינה, ועם כל זה מפורש בדברי חז"ל שם "במה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה, אבל אם עשה תשובה ומת, הרי הוא כצדיקי עולם לכל דבר", דהיינו ככל צדיקי עולם לכל דבר והכל בכלל, וגם שיזכה לקבל פני שכינה, ושמע מינה דמועילה תשובה לאותן ארבע כיתות גם לשיזכו לקבל פני שכינה, שמע מינה, כנלע"ד.

עוד מצאתי לחד מתקיפי קמאי רבינו בחיי ז"ל בספר כד הקמח (ערך גזילה) שכה כתב: "למדנו מכאן כי מי שיש בידו גזל הוא מרוחק מהר ה' וממקום קדשו, ויש התעוררות גדולה בדבר זה מענין הקרבנות, ממה שהרחיקה התורה מן המזבח כלי המזון בקרבן העוף, ככתוב והשליך את מוראתו בנוצתה, וזה אזהרה רבה וענין נפלא שתתעוררנה בו המחשבות ושיקיצו בו ישיני הלב, כי כל מי שיש בידו גזל לא יגש אל מזבח ה' ולא יעלה ולא יראה לפניו, אבל שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו, אם לא יחזיר הגזילה, ודרשו ז"ל כל מי שיש בידו גזל אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה, שנאמר לא יגורך רע לא יגור במגורך רע"